

بررسی موانع و مشکلات موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی منطقه غرب کشور جهت پیاده‌سازی نظام همکاری بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک

علی بیرانوند^۱

پروانه رنجبر^۲

چکیده

هدف: محدودیت‌هایی از قبیل بودجه، فضا، و نیروی انسانی باعث شده تا کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ناگزیر باشند تا نیازهای اطلاعاتی کاربران خود را از طریق اشتراک منابع، امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک پاسخ دهند. در واقع طرح‌های امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک با افزایش سطح دسترسی به منابع اطلاعاتی و پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی کاربران می‌کوشند تا فرهنگ دسترسی به منابع را جایگزین مالکیت منابع نمایند. بر این اساس، پژوهش حاضر در نظر دارد تا ضمن بررسی وضعیت امانت بین کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های منطقه غرب کشور، راه حل مناسبی برای رفع موانع احتمالی پیشنهاد دهد.

روش: این پژوهش به روش پیمایشی توصیفی با توزیع پرسشنامه در میان مدیران و کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی مراکز استان‌های غرب کشور (کردستان، ایلام، همدان، کرمانشاه، لرستان) انجام شده است. یافته‌ها: به طور متوسط ۸۸/۷ درصد از جامعه مورد پژوهش ایجاد نظام امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک را در میان کتابخانه‌های دانشگاهی منطقه غرب کشور ضروری دانسته‌اند. میزان اقدامات مدیران و مسئولان در کتابخانه‌های دانشگاهی غرب کشور ۱۵ درصد و میزان همکاری کتابخانه‌های منطقه با یکدیگر ۱۳/۳ درصد بوده است. شاخص فن آورانه (۹۵ درصد)، شاخص سازمانی ۹۲/۳ درصد، شاخص انسانی ۸۵/۹ درصد و شاخص اقتصادی ۶۸/۸ درصد به ترتیب از عوامل مؤثر بر ایجاد امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک در دانشگاه‌های منطقه غرب کشور بوده‌اند. موانع مهم در عدم برقراری نظام امانت بین کتابخانه‌ای به ترتیب شامل موانع مدیریتی، ضوابط دست و پا گیر موجود در کتابخانه‌ها، مشکلات اقتصادی، و نبود تجهیزات کافی در کتابخانه‌ها عنوان شده است.

کلید واژه‌ها: امانت بین کتابخانه‌ای، خدمات تحویل مدرک، اشتراک منابع، کتابخانه‌های دانشگاهی، دسترسی به منابع، مالکیت منابع.

مقدمه

کتابخانه‌ها و مراکز اسناد را بیش از پیش به پذیرش این واقعیت سوق داده است که خرید و نگهداری تمامی منابع اطلاعاتی مورد نیازشان ممکن نیست. این رویکرد حتی در مورد کتابخانه‌های ملی و بزرگترین کتابخانه‌های دنیا که وظیفه سنگین تهیه و نگهداری مدارک و اطلاعات را دارند صدق می‌کند. شیوه اکثر کتابخانه‌ها که تا قبل از دهه ۱۹۸۰سعی داشتند منابع خود را انحصاری نگه دارند تغییر یافت، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ناگزیر شدند

امروزه افزایش حجم روزافزون انتشارات، هزینه سنگین تهیه اطلاعات و نگهداری آنها، کمبود بودجه و نیروی انسانی، نیاز شدید استفاده کنندگان و کاربران نهایی به اطلاعات روزآمد به خصوص در عصر الکترونیک، مراجعان

^۱ عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور، biranvand@gmail.com

^۲ کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، pranjarbar.cenlib@gmail.com

های مذکور، مورد مطالعه قرار گیرد. در این پژوهش به دنبال این پاسخ هستیم که سیستم امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک تا چه حدی وجود دارد. و مدیران و کتابداران منطقه غرب کشور تا چه حد نسبت به اهمیت ایجاد این نظام آگاهی دارند؟ و از دیدگاه مدیران و کتابداران چه عواملی در ایجاد یا عدم ایجاد نظام امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک در منطقه غرب کشور تأثیر دارد؟

اهداف پژوهش

اهداف کلی

- ۱- بررسی موقعیت کتابخانه های دانشگاهی منطقه غرب کشور از نظر همکاری و اشتراک منابع در میان کتابخانه های دانشگاهی منطقه غرب کشور
- ۲- بررسی نظرات مدیران و کتابداران کتابخانه های دانشگاهی منطقه غرب کشور درباره برقراری نظام همکاری و اشتراک منابع در میان کتابخانه های دانشگاهی منطقه غرب کشور

اهداف ویژه و کاربردی

- ۱- شناسایی عوامل تأثیرگذار بر ایجاد نظام امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک در میان کتابخانه های دانشگاهی منطقه غرب کشور
- ۲- شناسایی موانع برقراری نظام امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک از دیدگاه مدیران و کتابداران کتابخانه های دانشگاهی منطقه غرب کشور

سوالات پژوهش

- ۱- چند درصد از کتابخانه های مورد مطالعه دارای بخش امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک می باشند؟
- ۲- آیا مدیران و کتابداران از شناخت کافی در زمینه امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک برخوردارند؟
- ۳- چند درصد از مدیران و کتابداران، ایجاد بخش امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک در میان کتابخانه های دانشگاهی غرب کشور را ضروری می دانند؟
- ۴- آیا مدیران و کتابداران از شناخت کافی از کارگزاران خدمات تحویل مدرک در داخل و خارج از کشور برخوردار

نیازهای اطلاعاتی کاربران خود را از طریق اشتراک منابع، امانت بین کتابخانه ای، پایگاه های اطلاعاتی، و خدمات تحویل مدرک پاسخ دهند. در جهت پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی کاربران همچنین سیاست " تهیه و نگهداری" تمامی منابع اطلاعاتی مورد نیاز به سیاست" دسترسی به منابع" در صورت نیاز تبدیل شد.

" دسترسی به منابع اطلاعاتی" به این معنی است که کتابخانه ها به جای خریداری و نگهداری کل منابع اطلاعاتی مورد نیاز مانند دوره های کامل نشریات، تهیه نسخه ها و منابعی که در این موارد خاص مورد نیاز است از طریق امانت بین کتابخانه ای، اشتراک منابع و با استفاده از خدمات کارگزاران تجاری اطلاعات تهیه کنند. پیدایش شبکه های اطلاعاتی و افزایش دسترسی به ویرایش های الکترونیکی منابع منتشر شده توسط ناشران و کارگزاران بزرگ از عوامل مهمی است که امکان استفاده از خدمات تحویل مدرک الکترونیکی را به عنوان یک گزینه پرمفعت و علمی برای دسترسی پیوسته، سریع و کارآمد به متن کامل منابع را فراهم کرده است (موریس^۱ و بلاگ^۲، ۱۹۹۸).

بیان مسأله

با توجه به اینکه امانت بین کتابخانه ها و خدمات تحویل مدرک در میان کتابخانه باعث تعامل بیشتر بین کتابخانه ها و کاربران کتابخانه ای می شود، نیاز به یافتن راه حل های مناسب برای دسترسی به ایده های جدید به منظور خدمات رسانی بهتر، برنامه های مدون و بودجه بندی مناسب باعث می شود تا اینگونه طرح ها بیش از پیش رواج پیدا کند. داشتن زمینه فکری در هر موضوعی می تواند قدرت تصمیم گیری را افزایش دهد. به همین منظور در این پژوهش سعی می شود ابتدا شرایط کنونی خدمات تحویل مدرک و امانت بین کتابخانه ای در کتابخانه های دانشگاه های منطقه غرب کشور که شامل استان های "کردستان، همدان، کرمانشاه، ایلام و لرستان" می باشد بررسی و زیرساخت های لازم جهت ایجاد این طرح شناسایی شوند، آنگاه درباره ایجاد یا گسترش این خدمات در منطقه نظرات مدیران و کتابداران کتابخانه

¹ Morris

² Blagg

مورد انتظار را می‌سنجد. در این آزمون فرضیه صفر در صورتی رد می‌شود که مقدار کای (χ^2) محاسبه شده با توجه به درجه آزادی به دست آمده از مقدار بحرانی توزیع کای (χ^2) بزرگتر باشد. در غیر این صورت، فرضیه صفر پذیرفته نمی‌شود.

پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش در خارج از ایران

جکسون (۲۰۰۴) در مقاله خود با عنوان "آینده امانت بین کتابخانه‌ای"، اظهار می‌کند؛ با جهانی شدن امانت بین کتابخانه‌ای در آینده نه چندان دور شاهد امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک بی واسطه خواهیم بود و درصد زیادی از مجلات الکترونیکی نیز توسعه خواهند یافت و این رویکرد زمانی تحقق می‌یابد که حق مولف در محیط الکترونیکی رعایت شود. از جمله مهمترین عوامل برای رسیدن به چنین وضعیتی، امانت بین کتابخانه‌ای بدون واسطه، دسترسی به منابع الکترونیکی و منابع وب، تهیه فهرست منابع برای معرفی مجموعه‌های کتابخانه‌ها می‌باشد. با افزایش فهرست‌های پیوسته، منابع موجود در کتابخانه شناخته و جایابی می‌شوند و سیاست‌های توسعه مجموعه اتخاذ خواهد شد، همچنین منابع براساس کنترل کتابشناختی انتخاب می‌شوند. عامل دیگر مشخص شدن استانداردهای فنی برای اکثر کتابخانه‌ها و کاربران آنهاست که از طریق این استانداردها هم فرایند امانت بین کتابخانه‌ای بدون واسطه حمایت می‌شود و هم کاربران با محدودیت‌های درخواست‌هایشان آشنا خواهند شد.

اچوریا^۱ و باردو^۲ (۲۰۰۵) در مقاله‌ای با عنوان "مجلات پیوسته و تأثیر آنها بر تحویل مدرک" اظهار می‌دارند که مقالات تمام متن الکترونیکی تا به حال به طور کامل نیازهای محققین را برطرف نکرده‌اند. زمانی منابع الکترونیکی می‌توانند مفید باشند که به صورت چاپی در مجلات و تک‌نگاشت‌ها قابل دسترسی باشند و این نیاز به وجود خدمات تحویل مدرک را ایجاد می‌کند. خدمات تحویل مدرک بازیابی مجلات تمام متن را

هستند؟

۵- چند درصد از کتابخانه‌های منطقه از امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک داخل و خارج کشور برخوردار هستند؟

۶- مدیران و مسئولان کتابخانه‌ها تاکنون برای ایجاد نظام امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک در منطقه چه اقداماتی انجام داده‌اند؟

۷- موانع و محدودیت‌های احتمالی موجود بر سر راه ایجاد نظام امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک در منطقه غرب کشور کدام‌اند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و به روش پیمایشی-توصیفی می‌باشد. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۴۳ سوال می‌باشد که برای تعیین پایایی آن، پرسشنامه تهیه شده بین ۲۰ نفر از کتابداران دانشگاه‌های اهواز توزیع گردید و سپس با استفاده از روش آلفای کرونباخ ضریب ثبات آن ۸۳ درصد تعیین گردید.

جامعه پژوهش شامل مدیران و کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاه‌های مستقر در منطقه غرب کشور شامل مراکز استان‌های کردستان، ایلام، همدان، کرمانشاه، لرستان بوده که تعداد جامعه مورد بررسی ۱۵۰ نفر می‌باشند (۲۰ نفر مدیر و ۱۳۰ نفر کتابدار)، که با توجه به محدودیت تعداد کل افراد مورد پژوهش، از نمونه‌گیری استفاده نشده است.

داده‌ها در نرم افزار آماری SPSS (ویرایش شانزدهم) وارد شده و سپس با استفاده از آمار توصیفی و تحلیل با کمک نرم افزار فوق الذکر و انجام آزمون فریدمن داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. فرمول آزمون مجذور کای (χ^2) در شرایط فوق از طریق فرمول:

$$\chi^2 = \sum \frac{(F_o - F_e)^2}{F_e}$$

این فرمول F_o فراوانی مشاهده شده و F_e فراوانی مورد انتظار است. فراوانی مورد انتظار نیز از طریق فرمول:

$$F_e = \frac{\text{جمع ستون} \times \text{جمع سطر}}{\text{جمع کل}} \text{ آزمون}$$

مجذور کای (χ^2)، استقلال فراوانیهای مشاهده شده از

¹ Echeverria

² Barredo

همچنین انتخاب فردی با سمت کارشناس بخش امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک، می تواند به عنوان همکار در ایجاد و برقراری ارتباط میان کتابخانه ها تاثیر بسیار زیادی بر گسترش روند امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک داشته باشد.

میلر^۴ (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان "مطالعه کاربران خدمات تحویل مدرک و ارزیابی خدمات: تجربه دروازه ای^۵" کاربران مجلات دانشگاهی آسیای شرقی را در کشورهای چین، کره، پترزبورگ، طی سال های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۶ را مورد مطالعه قرار می دهد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل های آماری مربوط به این تحقیق نشان می دهد که خدمات دروازه ای به طور یکسان در خدمات تحویل مدرک و اشتراک منابع نقش داشته است.

پیشینه تحقیق در ایران

نشاط (۱۳۷۵) در مقاله ای تحت عنوان "همکاری میان کتابخانه های دانشگاهی و تخصصی در ایران" اظهار می کند ۲۸ درصد کتابخانه ها به طور جدی با یکدیگر همکاری و مبادله اطلاعاتی دارند. ساختار سازمانی کتابخانه ها فاقد توانایی جهت همکاری های مؤثر است. استفاده از تکنولوژی در کتابخانه ها در اقلیت ناچیزی قرار دارد و بیش از نیمی از کتابخانه های دانشگاهی و تخصصی ایران از روش های سریع دستیابی به منابع بی بهره اند. نبودن فهرست های مشترک روزآمد، عدم تخصص کافی مدیران، کمبود امکانات و وجود مقررات اداری، مهم ترین دلایل عدم همکاری در میان کتابخانه ها است. وی پیشنهاد می کند که ایجاد یک سازمان هماهنگ کننده فعالیت های همکاری و مبادله اطلاعات، گسترش امکانات همکاری در زمینه سفارش و گردآوری مشترک مواد، ایجاد مجموعه های متوازن موضوعی، آموزش مسئولان و کارکنان کتابخانه ها، تهیه روزآمد کردن فهرست مشترک منابع، افزایش بودجه کتابخانه ها و سامان دادن به نظام اطلاعاتی کشور از جمله اقداماتی است که باید صورت گیرد.

غفاری (۱۳۷۶) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان "بررسی وضعیت تهیه و تحویل مدرک در کتابخانه های مرکزی و دانشگاه های شهر تهران"

آسان تر می کند و محققین مستقیماً به پایگاه های اطلاعاتی و منابع الکترونیکی موجود در آنها دست می یابند. همچنین وی اظهار می کند که در بسیاری از کتابخانه ها به زمان تحویل مدرک، چه به صورت چاپی و چه به صورت الکترونیکی توجه نمی شود و این عامل باعث کاهش فعالیت امانت بین کتابخانه ای در کتابخانه های دانشگاهی می شود.

رید^۱ (۲۰۰۵) اظهار می کند پنج عامل اصلی در رویکرد امانت بین کتابخانه ای نقش مهمی دارند که شامل روند تغییرات، کاربران مقدماتی، امانت بین کتابخانه ای، سطح رضایت، اشتراک منابع و مزیت های امانت بین کتابخانه ای می باشند. همچنین توجه به آینده امانت بین کتابخانه ای را موضوعی بسیار جدی و اساسی در جهان می داند که هنوز مدل های اجرایی آن به درستی شناخته نشده اند.

وایلی^۲ (۲۰۰۷) در مقاله ای تحت عنوان "تأثیر مجلات الکترونیکی بر امانت بین کتابخانه ای: مقایسه مقالات امانت بین کتابخانه ای در دانشگاه ایلینویز" به مقایسه و بررسی ۲۶ کتابخانه بزرگ در این دانشگاه می پردازد. این بررسی طی سالهای ۱۹۹۵، ۱۹۹۶، ۱۹۹۹، ۲۰۰۰، ۲۰۰۲، ۲۰۰۳ صورت گرفته است. نتایج حاصل از آمار OCLC نشان می دهد ۲۶ درصد از کل درخواست های امانت بین کتابخانه ای در طول سال های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ بوده است که بیشترین کاهش درخواست ها را در این سالها نشان می دهد. وی همچنین تأثیر مجلات الکترونیکی جهت پاسخگویی به درخواست های مراجعان را بیشتر از بقیه موارد می داند. و در نهایت اظهار می کند که در آینده با رونق روند امانت بین کتابخانه ای تعداد بیشتری از مقالات تمام متن قابل دسترسی خواهند بود.

مک گرث^۳ (۲۰۰۸) در مقاله ای با عنوان "امانت بین کتابخانه ای و تهیه مدرک: مروری بر نوشته های اخیر" به مطالعه ۱۴۰ اثر منتشر شده شامل مجلات، تک نگاشت ها، گزارش ها، وب سایت ها می پردازد. وی اظهار می کند که اشتراک منابع و امانت بین کتابخانه ای منابع الکترونیکی با توسعه اینترنت آسان تر شده است.

¹ Ried

² Wiley

³ MCGrath

⁴ Miller

⁵ Gateway Experience

مورد استفاده در خدمات تحویل مدرک، مقالات مجلات، ۶۱/۳ درصد از درخواست‌ها را به خود اختصاص می‌دهند. پور امامعلی (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان "امکان سنجی خدمات تحویل مدرک در کتابخانه‌های تخصصی شهر تهران" نتیجه می‌گیرد که ۴۲/۸ درصد کتابخانه‌های تخصصی شهر تهران از وب سایت برای مکان یابی منابع موجود استفاده می‌کنند. ۴۳/۵ درصد کتابخانه‌ها به مقاله‌نامه‌ها برای مکان یابی دستی منابع رجوع می‌کنند، در ۳۶/۵ درصد از کتابخانه‌ها ارسال درخواست متقاضیان از طریق تلفن صورت می‌گیرد و ۳۲/۲ درصد کتابخانه‌ها به شکل حضوری به متقاضیان مدرک ارائه می‌دهند. ۲۷/۵ درصد جامعه مورد مطالعه از کتابخانه بریتانیا به عنوان مرکز تهیه مدارک خارجی استفاده می‌کنند. ۲۸/۳ درصد تقاضای مراجعان از نوع کتاب می‌باشد، در ۸۸/۶ درصد کتابخانه‌ها دوره‌های آموزش کسب مهارت در زمینه تحویل مدرک برای کتابداران برگزار نمی‌شود، ۲۹/۸ درصد جامعه آماری نبود تجهیزات کافی را مشکل اصلی در تهیه و تحویل مدرک بیان نموده‌اند. نتیجه اصلی این تحقیق این است که خدمات تحویل مدرک در کتابخانه‌های تخصصی شهر تهران با توجه به امکانات موجود، در حد مطلوب نمی‌باشد.

بیگدلی و باجی (۱۳۸۸) در پژوهشی به بررسی علل عدم راه اندازی نظام همکاری و امانت بین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی تخصصی استان خوزستان از دیدگاه مدیران آنها پرداخته‌اند که نتایج به دست آمده در این پژوهش نشان می‌دهد که با وجود آگاهی و اعتقاد اکثر مدیران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مورد مطالعه نسبت به مزایای طرح‌های همکاری بین کتابخانه‌ای، موانع فراوانی چنین طرح‌هایی مانع از شکل‌گیری نظام‌های همکاری بین کتابخانه‌ای در این استان شده است. مهمترین موانع موجود از دیدگاه مدیران در این پژوهش به ترتیب، نبود بودجه کافی، نبود کتابشناسی‌ها، فهرستگان‌ها و بانک‌های اطلاعاتی لازم، نبود مرکز هماهنگ‌کننده، نبود فهرستگان ملی روزآمد، نبود ضوابط و مقررات یکسان، مکانیزه نبودن کتابخانه‌های تخصصی استان، عدم اطمینان برای بازگرداندن مواد امانتی، کمبود نیروی انسانی، هزینه سنگین تهیه اطلاعات، و غیر

کتابخانه‌های مرکزی تهران را از نظر مکان یابی، ارائه مدرک، شناسایی مشکلات مربوط به دستیابی مدرک و ارائه پیشنهادها و راه‌حل‌های مناسب و به کارگیری فن‌آوری‌های نوین در این زمینه بررسی می‌نماید. براساس نتایج وی ۷۷/۸۴ درصد منابع به دست آمده، مقالات مجلات بوده‌اند و سازمان‌ها و مؤسسات تحقیقاتی و دانشگاه‌ها نقش عمده‌ای در تهیه منابع ایفا می‌کنند.

تاجور (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان "خدمات تحویل مدرک در ایران: بررسی تطبیقی خدمات تحویل مدرک در کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران و دانشگاه تربیت مدرس" به بررسی وضعیت خدمات تحویل مدرک در ایران می‌پردازد. براساس نتایج حاصل از پژوهش، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز به دلیل جامعیت موضوعی، سهولت دسترسی به خدمات و استفاده از ابزارها، ضریب اطمینان تأمین اطلاعات، دارا بودن بیشترین روش‌های دریافت و ارسال مدارک به عنوان مرکزی برای تهیه مدرک، دارای بیشترین امتیاز می‌باشد.

حیدری (۱۳۸۳) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان "بررسی وضعیت خدمات تحویل مدرک و امانت بین کتابخانه‌ای در ایران" به بررسی میزان بهره‌گیری از خدمات تحویل مدرک داخل و خارج از کشور و شناسایی تنگناها و راهکارهای بهبود شرایط می‌پردازد.

براساس نتایج این پژوهش، ۵۷/۵ درصد از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی داخلی از خدمات تحویل مدرک خارج از کشور استفاده می‌نمایند، ۹۷/۵ درصد این مراکز هم در زمینه خدمات تحویل مدرک داخل کشور فعالیت می‌نمایند و ۵۸/۸ درصد از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی داخلی استفاده‌کننده از خدمات تحویل مدرک خارج از کشور، از مرکز تهیه مدرک کتابخانه بریتانیا استفاده می‌نمایند.

پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران هم با تهیه اطلاعات برای ۳۹ درصد از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی داخلی، بیشترین خدمات را در بین مراکز داخلی تحویل مدرک، ارائه می‌نماید. هنوز ۴۲/۷ درصد از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی داخلی از پست برای جابه‌جایی مدارک استفاده می‌نمایند. از میان منابع اطلاعاتی

مختص بودن برخی از مدیران کتابخانه ها عنوان شده است.

یافته های پژوهش

یافته های پژوهش در سه بخش زیر مورد بررسی قرار گرفته اند:

الف- بررسی دیدگاه مدیران و کتابداران درباره وضعیت اجرای طرح امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک در کتابخانه های منطقه غرب کشور.

ب- بررسی شاخص های موثر در اجرای طرح امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک از دیدگاه مدیران و کتابداران شاغل به کار در کتابخانه های دانشگاهی غرب کشور.

ج- بررسی موانع و مشکلات موجود در روند اجرای طرح امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک از دیدگاه مدیران و کتابداران شاغل به کار در کتابخانه های دانشگاهی غرب کشور.

بخش الف- در پاسخ به سوال اول پژوهش مبنی بر وجود بخش امانت در کتابخانه های مورد مطالعه، تنها ۲۰/۷ درصد از کتابخانه های منطقه دارای بخش امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک می باشند و ۷۹/۳ درصد کتابخانه های منطقه فاقد این بخش می باشند. در پاسخ به سوال دوم پژوهش مبنی بر میزان آشنایی مدیران و کتابداران با نظام امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک، ۷۶/۷ درصد پاسخگویان با امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک آشنایی کامل دارند. از میان کل جامعه ۲۳/۳ درصد آشنایی نداشته اند و یا آشنایی آنها کم بوده است. در پاسخ به سوال سوم پژوهش در زمینه میزان ضرورت ایجاد نظام امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک از دیدگاه کتابداران و مدیران کتابخانه، بر اساس یافته های پژوهش، ۸۸ درصد از پاسخگویان اهمیت و ضرورت اجرای طرح امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک در منطقه را "زیاد" و ۳/۳ درصد در حد "کم" ارزیابی کرده اند. که از این میان سهم این یافته های بیان کننده دیدگاه مثبت کتابداران و تمایل به اجرای نظام همکاری بین کتابخانه ها در این زمینه می باشد. در پاسخ به سوال چهارم پژوهش در زمینه میزان شناخت مدیران و کتابداران از کارگزاران

خدمات تحویل مدرک در داخل و خارج از کشور، ۴۸ درصد جامعه مورد مطالعه از شناخت کمی نسبت به کارگزاران داخلی برخوردارند و ۲۳/۳ درصد جامعه از دانش لازم در زمینه شناخت کارگزاران داخلی برخوردارند. این در حالی است که در بررسی های درون گروهی، جامعه مدیران با ۵۰ درصد بیشترین سهم را در عدم شناخت جامعه مورد بررسی نسبت به کارگزاران داخلی دارند. بیشترین شناخت نسبت به کارگزاران داخلی مربوط به کتابداران است که ۲۵ درصد می باشد. به این ترتیب می توان نتیجه گرفت که دانش جامعه مورد بررسی در زمینه شناخت کارگزاران داخلی در حد کم بوده و این عدم شناخت به عنوان یکی از عوامل عملکرد ضعیف کتابخانه های منطقه غرب کشور در زمینه اجرای نظام امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک به شمار می رود. در پاسخ به سوال پنجم پژوهش مبنی بر میزان برخورداری کتابخانه های منطقه غرب کشور از نظام همکاری بین کتابخانه ای در داخل و خارج از کشور، این میزان همکاری بسیار کم بوده (۶۸ درصد) و تنها ۱۲ درصد از مدیران و کتابداران در این زمینه فعالیت دارند. بررسی های درون گروهی نیز نشان می دهد که جامعه مدیران کمترین شناخت (۸۰ درصد) را نسبت به کارگزاران خارجی دارند. و این میزان در نزد جامعه کتابداران ۶۶/۲ درصد می باشد. در پاسخ به سوال ششم پژوهش مبنی بر اقدامات صورت گرفته در زمینه همکاریهای بین کتابخانه ای در میان کتابخانه های منطقه غرب کشور، فعالیت کتابخانه ها در زمینه امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک در داخل کشور خیلی کم (۸/۷ درصد) می باشد. بر اساس نظر پاسخگویان میزان فعالیت کتابخانه ها در زمینه امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک در خارج از کشور هم "کم" بوده و یا اصلا فعالیتی وجود ندارد.

بخش ب- بررسی دیدگاه مدیران و کتابداران کتابخانه های دانشگاه های غرب کشور در مورد شاخص های تاثیر گذار در روند اجرای نظام امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک (جدول شماره ۱) به شرح زیر می باشد. این شاخص های عبارتند از شاخص انسانی، اقتصادی، سازمانی و فن آورانه.

شاخص‌های انسانی

کشور را. در حد "زیاد"، ۱۲/۷ درصد در حد "متوسط" و ۲ درصد در حد "کم" می‌دانند. ۹۲ درصد پاسخگویان تأثیر وجود مرکز منطقه ای هماهنگ کننده و ناظر بر اجرای طرح در منطقه غرب کشور را در حد "زیاد" و ۸ درصد در حد "متوسط" می‌دانند. ۹۴/۳ درصد از پاسخگویان تأثیر معرفی مراکز دانشگاهی که اسناد و مدارک خود را در منطقه به امانت می‌دهند را در حد "زیاد" و ۶/۷ درصد و در حد "متوسط" می‌دانند. ۹۴/۶ درصد جامعه مورد مطالعه تأثیر تهیه ضمانت نامه منطقه ای جهت استفاده از منابع کتابخانه‌ها در حد "زیاد" و ۵/۴ درصد در حد "متوسط" دانسته‌اند. ۸۸/۶ درصد گروه مورد مطالعه تأثیر انتخاب نماینده و کارشناسان بر اجرای طرح در منطقه را در حد "زیاد"، ۱۰ درصد در حد "متوسط" و ۱/۴ درصد در حد "کم" ارزیابی کرده‌اند. ۹۰ درصد پاسخگویان تشکیل کمیته‌های منطقه ای ناظر بر اجرای طرح را در حد "زیاد" ۸/۷ درصد در حد "متوسط" و ۱/۳ درصد در حد "کم" تأثیرگذار دانسته‌اند. ۸۶/۶ درصد پاسخگویان برگزاری همایش‌ها و دوره‌های آموزشی و سمینارها را در حد "زیاد"، ۱۲ درصد در حد "متوسط" و ۰/۷ درصد در حد "کم" تأثیرگذار بر اجرای طرح ارزیابی کرده‌اند. گروه مورد مطالعه معتقدند ارزیابی سالانه طرح در صورت ایجاد طرح، ۹۳/۳ درصد در حد "زیاد" و ۵/۳ درصد در حد "متوسط" و ۰/۷ درصد در حد "کم" تأثیرگذار می‌باشد.

شاخص‌های فن‌آورانه

۹۰ درصد پاسخگویان تأثیر ایجاد نظام یکپارچه الکترونیکی تحویل مدرک را "زیاد"، ۹/۳ درصد در حد "متوسط" و ۰/۷ درصد در حد "کم" دانسته‌اند. ۹۱/۴ درصد پاسخگویان تأثیر یکدست بودن الگوهای فهرست‌نویسی و رده‌بندی را در حد "زیاد" ۷/۳ درصد در حد "متوسط" ۱/۴ درصد در حد "کم" دانسته‌اند. بررسی شاخص‌های موثر بر اجرای طرح با استفاده از آزمون فریدمن نشان می‌دهد که به ترتیب، شاخص‌های فن‌آورانه، انسانی، اقتصادی و سازمانی، بیشترین تأثیر را در روند اجرای طرح امانت بین کتابخانه‌های ای و خدمات تحویل مدرک دارا می‌باشند (جدول شماره ۱).

۹۰ درصد پاسخگویان معتقدند که افزایش کارکنان آموزش دیده در اجرای طرح امانت بین کتابخانه‌های ای و خدمات تحویل مدرک تأثیر زیادی دارد. ۸۸/۷ درصد پاسخگویان تأثیر میزان تحصیلات کتابداران را در اجرای نمودن طرح امانت بین کتابخانه‌های ای و خدمات تحویل مدرک در حد "زیاد"، ارزیابی کرده‌اند. ۶۹/۳ درصد پاسخگویان اجرای طرح امانت بین کتابخانه‌های ای را باعث افزایش حجم کاری کتابداران ارزیابی کرده‌اند. ۶۹/۳ درصد پاسخگویان تأثیر توانایی کتابداران در استفاده از فن‌آوری برای ایجاد طرح "زیاد" ۲۶ درصد در حد "متوسط" و ۴/۷ درصد در حد "کم" ارزیابی کرده‌اند. این دیدگاه می‌تواند به نقش کتابدار متخصص در پیشرفت نظام امانت بین کتابخانه‌های ای اشاره داشته باشد که با افزایش سطح مهارت‌های آنها می‌توان به اجرا نمودن این طرح امیدوار بود.

شاخص‌های اقتصادی

۶۶/۶ درصد از پاسخگویان تأثیر بار مالی ناشی از افزایش خدمات کتابخانه‌ها را در حد "زیاد"، ۲۶/۷ درصد در حد "متوسط"، ۶/۷ درصد در حد "کم" ارزیابی کرده‌اند. ۸۲ درصد از پاسخگویان ضعف مالی کتابخانه‌ها برای ارائه خدمات شبکه‌ای را در حد "زیاد"، ۱۴/۷ درصد در حد "متوسط" ۳/۳ درصد در حد "کم" تأثیرگذار می‌باشد. ۵۴/۶ درصد از پاسخگویان تأثیر دریافت هزینه از کاربران را در حد "زیاد"، ۳۵/۳ درصد در حد "متوسط" و ۱۰ درصد در حد "کم" دانسته‌اند.

شاخص‌های سازمانی

۹۴ درصد از پاسخگویان تدوین خط مشی مدون برای انجام فرایند امانت بین کتابخانه‌های ای و خدمات تحویل مدرک در حد "زیاد" تأثیر دارد. گروهی نیز این تأثیر را ۵/۳ درصد در حد "متوسط" و ۰/۷ درصد نیز در حد "کم" ارزیابی کرده‌اند. ۸۵/۳ درصد از جامعه مورد مطالعه تأثیر انعطاف پذیر بودن خط مشی بر ایجاد طرح امانت بین کتابخانه‌های ای و خدمات تحویل مدرک در منطقه غرب

جدول ۱: بررسی تأثیر شاخص های مختلف بر اجرای طرح امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک از دیدگاه مدیران و کتابداران

کم		متوسط		زیاد		میزان تأثیر	شاخص ها
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
انسانی							
۰/۷	۱	۹/۳	۱۴	۹۰	۱۳۵	تأثیر افزایش کارکنان آموزش دیده و اختصاص پشت سازمانی در ایجاد طرح	
۲	۳	۹/۳	۱۴	۸۸/۷	۱۳۳	میزان تحصیلات کتابداران	
۴/۷	۷	۲۶	۳۹	۶۹/۳	۱۰۴	افزایش حجم کاری کتابداران در صورت اجرای طرح در منطقه	
۴/۷	۷	۲۶	۳۹	۶۹/۳	۱۰۴	توانایی کتابداران در استفاده از فن آوری	
اقتصادی							
۶/۷	۱۰	۲۶/۷	۴۰	۶۶/۶	۱۰۰	تأثیر بار مالی ناشی از افزایش خدمات کتابخانه	
۳/۳	۵	۱۴/۷	۲۲	۸۲	۱۲۳	تأثیر ضعف مالی کتابخانه در ارائه خدمات شبکه ای بر ایجاد طرح	
۱۰	۱۵	۳۵/۳	۵۳	۵۴/۶	۸۲	تأثیر دریافت هزینه از کاربران جهت تأمین منابع	
سازمانی							
۰/۷	۱	۵/۳	۸	۹۴	۱۴۱	وجود خط مشی مدون در اجرای امانت بین کتابخانه ای	
۲	۳	۱۲/۷	۱۹	۸۵/۳	۱۲۸	انعطاف پذیر بودن خط مشی	
۰	۰	۸	۱۲	۹۲	۱۳۸	وجود مرکز منطقه ای هماهنگ کننده و پشتیبان و ناظر در اجرای طرح	
۰	۰	۶/۷	۱۰	۹۳/۴	۱۴۰	معرفی مراکز دانشگاهی منطقه که اسناد و مدارک خود را امانت می دهند	
۰	۰	۵/۳	۸	۹۴/۶	۱۴۲	تهیه ضمانت نامه منطقه ای جهت استفاده از منابع کتابخانه ها	
۱/۴	۲	۱۰	۱۵	۸۸/۶	۱۳۳	انتخاب نمایندگان و کارشناسان برای اجرای طرح	
۱/۳	۲	۸/۷	۱۳	۹۰	۱۳۵	تشکیل کمیته های ناظر بر اجرای طرح در منطقه	
۰/۷	۱	۱۲	۱۸	۸۶/۶	۱۳۰	برگزاری همایش دوره های آموزشی و سمینارها	
۰/۷	۱	۵/۳	۸	۹۳/۳	۱۴۰	ارزیابی سالانه از خدمات طرح	
فن آورانه							
۰/۷	۱	۹/۳	۱۴	۹۰	۱۳۵	ایجاد نظام یکپارچه الکترونیکی تحویل مدرک برای ارسال منابع در منطقه	
۱/۴	۲	۷/۳	۱۱	۹۱/۴	۱۳۷	یکدمت بودن الگوهای فهرست نویسی و رده بندی	

در رتبه چهارم اهمیت می باشند. درآزمون به عمل آمده (فریدمن $(x^2=375/169)$ و $p < 0/001$ و $\alpha = 0/05$) تفاوت رتبه های شاخص تأثیرگذار (P^*) از نظر آماری معنادار است.

در جدول ۲ با توجه به رتبه بندی شاخص ها، به گزینه بسیار زیاد کد ۱ و خیلی کم کد ۵ اختصاص داده شده است. لذا شاخص فن آورانه رتبه اول، شاخص انسانی رتبه دوم، شاخص اقتصادی رتبه سوم و شاخص سازمانی

جدول ۲: رتبه بندی شاخص های مؤثر بر اجرای طرح با استفاده از آزمون فریدمن

رتبه	شاخص ها
۲/۷۶	اقتصادی
۲/۰۴	انسانی
۳/۹۳	سازمانی
۱/۲۶	فن آورانه
$\chi^2=375/169$	$df=3$
$p^*=0/000$	آزمون فریدمن

تأثیر عدم وجود بانک های اطلاعاتی و کتابشناسی تخصصی را در حد "زیاد" ۳/۳ درصد در حد "متوسط" و ۱/۳ درصد در حد "کم" ارزیابی کرده اند. ۹۱/۳ درصد از پاسخگویان نبود مرکز سیستم هماهنگ کننده بین کتابخانه ها برای انجام طرح را در حد "زیاد"، ۷/۳ درصد آنان این مانع را در حد "متوسط" و ۰/۷ در حد "کم"، ارزیابی کرده اند.

موانع اقتصادی

بر طبق اطلاعات جدول شماره ۳، ۹۲/۷ درصد از مدیران و کتابداران تأثیر عدم تخصیص بودجه برای همکاری بین کتابخانه ها بر اجرای طرح در منطقه را در حد "زیاد" و ۷/۳ درصد آنان در حد "متوسط" می دانند. ۹۰ درصد پاسخگویان تأثیر هزینه های زیاد همکاری بین کتابخانه ها و عدم تأمین اعتبار از سوی سازمان مادر بر اجرای طرح را در حد "زیاد" ۹/۳ درصد در حد "متوسط" و ۰/۳ در حد "کم" می دانند. ۹۰ درصد پاسخگویان هزینه های بالای تهیه منابع برانجام طرح در حد "زیاد" تأثیرگذار می دانند.

موانع مربوط به ضوابط کتابخانه ای

جدول ۳ نشان می دهد ۹۴ درصد پاسخگویان تأثیر نبود نظام های کامپیوتری و عدم همکاری بین کتابخانه- های دانشگاهی در زمینه امانت بین کتابخانه ای در حد "زیاد"، ۹۲ درصد پاسخگویان تأثیر نبود مقررات یکسان برای استفاده از خدمات امانت بین کتابخانه ای، ۸۸/۷ درصد پاسخگویان نبود تضمین برای جلوگیری از آسیب رسیدن به منابع، را در حد زیاد بر اجرای طرح تأثیرگذار می دانند.

بخش ج- بررسی دیدگاه مدیران و کتابداران کتابخانه های دانشگاه های غرب کشور در مورد موانع مؤثر در روند اجرای نظام امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک (جدول شماره ۳)، نشان می دهد که به ترتیب موانع، تجهیزاتی، اقتصادی، انسانی، مدیریتی و ضوابط اداری بیشترین تأثیر را در روند اجرای نظام امانت بین کتابخانه ای دارا می باشند.

موانع انسانی

جدول ۳ نشان می دهد که ۸۶ درصد پاسخگویان تأثیر کمبود نیروی انسانی را بر اجرای در حد "زیاد" ۱۲ درصد در حد "متوسط" و ۱/۳ درصد در حد کم می دانند. ۹۲ درصد پاسخگویان تأثیر عدم وجود متخصصین کتابداری در زمینه امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک را در حد "زیاد" ۷/۳ درصد در حد "متوسط" و ۰/۷ درصد در حد "کم" دانسته اند، از دیدگاه ۹۴/۷ درصد پاسخگویان، تأثیر مقاومت مدیران و کتابداران برای برقراری همکاری میان کتابخانه ها "زیاد" ۴/۷ درصد در حد "متوسط" و ۱/۷ درصد در حد "کم" ارزیابی کرده اند. ۹۲ درصد از پاسخگویان تأثیر عدم وجود متخصصین کتابداری در زمینه امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک را در حد "زیاد"، ۷/۳ درصد در حد "متوسط" و ۰/۷ درصد در حد "کم" ارزیابی کرده اند.

موانع تجهیزاتی

جدول ۳ نشان می دهد ۹۴/۷ درصد پاسخگویان تأثیر عدم وجود تجهیزاتی از قبیل کامپیوتر، اسکنر، زیراکس، فکس و... در کتابخانه ها را در حد "زیاد" و ۵/۳ درصد آنان در حد "متوسط" می دانند. ۹۵/۴ درصد از پاسخگویان

موانع مدیریتی

مطابق با اطلاعات جدول شماره ۳، ۹۴/۷ درصد پاسخگویان تأثیر آگاه نبودن مسئولان سازمان مادر از مزایای وجود طرح در منطقه، ۹۴ درصد پاسخگویان نبودن اعتقاد همکاری بین کتابخانه ای در میان مدیران،

۹۱/۳ درصد غیر متخصص بودن مدیران کتابخانه ها، ۹۲ درصد مقاومت مدیران و کارشناسان کتابخانه ها و علاقه به تمرکز گرایی منابع اطلاعاتی را از موانع بسیار تأثیر گذار بر انجام طرح ارزیابی کرده اند.

جدول ۳: بررسی تأثیر موانع مختلف بر اجرای طرح امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک از دیدگاه مدیران و کتابداران

موانع		میزان تأثیر					
		زیاد		متوسط		کم	
موانع	میزان تأثیر	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
انسانی							
کمبود نیروی انسانی در کتابخانه ها	۱۳۰	۸۶/۶	۱۸	۱۲	۲	۱/۳	
نبود کتابدار متخصص در زمینه امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک	۱۴۱	۹۲	۸	۷/۳	۱	۰/۷	
مقاومت مدیران و کتابداران برای همکاری بین کتابخانه ها	۱۴۵	۹۴/۷	۴	۴/۷	۱	۰/۷	
آشنا نبودن کتابداران با فن آوری شبکه ها و بانک های اطلاعاتی	۱۴۰	۹۳/۳	۱۰	۶/۷	۰	۰	
تجهیزاتی							
نبود تجهیزات از قبیل کامپیوتر، اسکنر، زیراکس، فکس و ...	۱۴۲	۹۴/۷	۸	۵/۳	۰	۰	
نبود بانک های اطلاعاتی و کتابشناسی منطقه ای	۱۴۳	۹۵/۴	۵	۳/۳	۲	۱/۳	
نبود مرکز و سیستم هماهنگ کننده بین کتابخانه ها برای انجام طرح	۱۳۷	۹۱/۳	۱۱	۷/۳	۱	۰/۷	
اقتصادی							
عدم تخصیص بودجه برای همکاری بین کتابخانه ها	۱۳۹	۹۲/۷	۱۱	۷/۳	۰	۰	
هزینه های زیاد همکاری بین کتابخانه ها و عدم تأمین اعتبار سازمان مادر	۱۳۵	۹۰	۱۴	۹/۳	۱	۰/۷	
هزینه های بالای تهیه منابع	۱۳۵	۹۰	۱۴	۹/۳	۱	۰/۷	
ضوابط کتابخانه ای							
نبود نظام های کامپیوتری	۱۴۱	۹۴	۹	۶	۰	۰	
عدم همکاری بین کتابخانه های دانشگاهی در زمینه امانت بین کتابخانه ای	۱۴۰	۹۴	۹	۶	۰	۰	
نبود مقررات یکسان برای استفاده از خدمات امانت بین کتابخانه ای	۱۳۸	۹۲	۱۱	۷/۳	۱	۰/۷	
مدیریتی							
آگاه نبودن مسئولان سازمان مادر از مزایای وجود طرح در منطقه	۱۴۲	۹۴/۷	۸	۵/۳	۰	۰	
نبودن اعتقاد همکاری بین کتابخانه ای در میان مدیران	۱۴۱	۹۴	۹	۶	۰	۰	
غیر متخصص بودن مدیران کتابخانه ها	۱۳۷	۹۱/۳	۱۰	۶/۷	۱	۰/۷	

لذا رتبه اول مربوط به موانع ضوابطی، رتبه دوم مربوط به موانع انسانی، رتبه سوم موانع مدیریتی، رتبه چهارم موانع

با توجه به نمره گذاری عوامل، به گزینه بسیار زیاد مقدار ۵ امتیاز و گزینه خیلی کم ۱ امتیاز داده شده است،

اقتصادی و رتبه پنجم، موانع تجهیزاتی می باشد. با توجه به آزمون به عمل آمده (فریدمن $X^2=182/369$) $p < 0/001$ و $\alpha = 0/05$ تفاوت رتبه های عوامل تأثیرگذار (p^*) از نظر آماری معنادار است (جدولش شماره ۴).

جدول ۴: رتبه بندی موانع مؤثر بر احداث طرح با استفاده از آزمون فریدمن

رتبه	موانع
۳/۵۹	موانع انسانی
۱/۸۹	موانع تجهیزاتی
۲/۳۸	موانع اقتصادی
۳/۶۹	موانع ضوابط
۳/۴۶	موانع مدیریتی
$X^2=182/369$ df=۴	آزمون فریدمن $p^*=0/001$

بحث و نتیجه گیری

کاهش هزینه های مربوط به توسعه مجموعه ها و افزایش قیمت منابع از قبیل کتاب، نشریات و تمامی محمل های اطلاعاتی اعم از الکترونیکی و غیرالکترونیکی و افزایش درخواست های کاربران و مراجعان برای تأمین منابع اطلاعاتی خود از کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی، مدیران و مسئولان کتابخانه ها باید با توسل به روش های دیگر نیازهای اطلاعاتی مراجعان خود را برآورده سازند. "علیدوستی" تنها راهکار جامع برای ایجاد امکان دستیابی مراجعان به نیازهای اطلاعاتی خود به ویژه در کتابخانه های دانشگاهی را "امانت بین کتابخانه ای" می داند "عصاره" نیز استفاده از خدمات تحویل مدرک مبتنی بر تقاضای استفاده کنندگان و حتی توسل به خدمات تحویل مدرک پیوسته، را برای امکان دستیابی کاربران به نیازهای اطلاعاتی می داند. لذا شناسایی مراکز، کارگزاران داخلی و خارجی، همکاری با سایر کتابخانه ها و اشتراک منابع منطقه ای و فراهم آوری اقدامات لازم و تسهیل روند امور اجرایی و اداری باید مد نظر مدیران باشد.

✓ یافته های پژوهش در مورد نقش شاخص های مؤثر بر ایجاد طرح امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک در منطقه غرب کشور نشان می دهد که عوامل فن آورانه بر ایجاد طرح بالاترین تأثیر را دارد و این

میزان ۹۵ درصد می باشد. همچنین شاخص انسانی ۹۲/۳ درصد، شاخص اقتصادی ۸۵/۹ درصد و شاخص سازمانی ۶۸/۸ درصد تأثیرگذار می باشند. این نتایج نشان می دهند که تأثیر شاخص های ذکر شده بر ایجاد طرح مذکور در منطقه بسیار زیاد می باشند. این یافته ها با نتیجه تحقیق نشاط (۱۳۷۵) با عنوان "همکاری میان کتابخانه های دانشگاهی و تخصصی در ایران" همسو می باشد. وی اظهار می کند که ساختار سازمانی کتابخانه ها فاقد توانایی جهت همکاری های مؤثر است. استفاده از تکنولوژی ها در کتابخانه ها در اقلیت ناچیزی قرار دارد و بیش از نیمی از کتابخانه های دانشگاهی از روشهای سریع دستیابی به منابع بی بهره اند، نبودن فهرست های مشترک روزآمد، عدم تخصص مدیران، کمبود امکانات و وجود مقررات اداری، مهم ترین دلایل عدم همکاری در میان کتابخانه هاست. ایجاد یک سازمان هماهنگ کننده فعالیت های همکاری و مبادله اطلاعات، افزایش بودجه کتابخانه ها و سامان دادن به نظام اطلاعاتی کشور از مهم ترین پیشنهادهای وی می باشد. در بررسی شاخص ها نیز نتایج "آزمون فریدمن" ($X^2=375/1$) $p < 0/001$ و $\alpha = 0/05$ نشان داد که شاخص فن آورانه، شاخص انسانی، شاخص اقتصادی، و شاخص سازمانی به ترتیب اهمیت بیشتری دارند.

✓ یافته های حاصل از پژوهش در مورد موانع موجود بر سر راه ایجاد طرح در منطقه غرب کشور (سؤال ۸ پژوهش) بیانگر آن است که این موانع عبارتند از: ضوابط درون کتابخانه ها، موانع انسانی، موانع مدیریتی، موانع اقتصادی و موانع تجهیزات.

در بررسی موانع نیز نتایج "آزمون فریدمن ($X^2=182/369$) $p < 0/001$ و $\alpha = 0/05$ ، نشان داد که تفاوت معناداری میان نظرات پاسخگویان اعم از مدیران و کتابداران وجود ندارد و نظرات گروه مورد مطالعه در زمینه رتبه بندی موانع بر همدیگر منطبق است. نتایج پژوهش گولد (۱۹۹۵) با عنوان "طرح تضمینی برای پرداخت، برای امانت بین کتابخانه ای بین المللی" که اظهار می کند پرداخت هزینه های امانت بین کتابخانه ای با مشکلات زیادی مواجه است که این مشکلات همان موانع بر سر راه امانت امانت بین کتابخانه ای سودمند و خدمات تحویل مدرک است، تأییدی بر این نتیجه است.

✓ یافته های دیگر پژوهش نشان می دهد که از دیدگاه پاسخگویان در کتابخانه های دانشگاه های کردستان شاخص های سازمانی، فن آورانه، اقتصادی و انسانی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر اجرای طرح دارند. و از میان موانع، به ترتیب موانع تجهیزاتی، انسانی، اقتصادی، موانع ضوابط کتابخانه ها و موانع مدیریتی بیشترین تأثیر را دارند و در کتابخانه های دانشگاهی ایلام شاخص های سازمانی، فن آورانه، انسانی و اقتصادی بیشترین تأثیر واز میان موانع، موانع مدیریتی و تجهیزاتی (۱۰۰ درصد)، انسانی و اقتصادی (۹۴/۸ درصد) و ضوابط درون کتابخانه ها بیشترین تأثیر را دارند. و در کتابخانه های دانشگاهی همدان شاخص های سازمانی، فن آورانه، اقتصادی و انسانی و موانع ضوابط کتابخانه ها، مدیریتی، تجهیزاتی، انسانی به ترتیب بیشترین تأثیر و در کتابخانه های دانشگاهی کرمانشاه شاخص های اقتصادی، سازمانی، فن آورانه و انسانی و موانع ضوابط کتابخانه ها و موانع تجهیزاتی (۹۷/۴ درصد)، انسانی و اقتصادی (۹۴/۷ درصد) و مدیریتی بیشترین تأثیر را دارند. در کتابخانه های دانشگاهی خرم آباد شاخص های فن آورانه و سازمانی (۹۰ درصد)، اقتصادی و انسانی، و از میان موانع، تجهیزاتی و اقتصادی (۹۵ درصد)، ضوابط و مدیریتی (۸۵ درصد) و انسانی به ترتیب بیشترین تأثیر

دارند.

✓ یافته های پژوهش در خصوص محدودیت ها و مشکلات احتمالی از دیدگاه جامعه مورد مطالعه بیانگر آن است که محدودیت ها و موانع از دیدگاه جامعه مورد مطالعه به ترتیب عبارتند از: نبود بانک های اطلاعاتی و کتابشناختی تخصصی در کتابخانه ها نبود تجهیزاتی از قبیل کامپیوتر، اسکنر، زیراکس، فکس و غیره، مقاومت مدیران و کتابداران برای همکاری میان کتابخانه ها و عدم اعتقاد آنها به امانت بین کتابخانه ای، نبود نظام های کامپیوتری امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک، آشنا نبودن کتابداران با فن آوری شبکه ها، نبود مقررات یکسان برای استفاده از خدمات امانت بین کتابخانه ای در میان دانشگاه ها گرایش و علاقمندی مدیران و کتابداران به تمرکزگرایی منابع کتابخانه ها، عدم وجود متخصصین کتابداری در زمینه امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک، هزینه های زیاد همکاری بین کتابخانه ها و تهیه منابع و عدم تخصیص اعتبار از سوی سازمان مادر، نبود ضمانت نامه استفاده از منابع برای جلوگیری از آسیب رسیدن به منابع کتابخانه ها و کمبود نیروی انسانی.

با توجه به ضروری بودن اجرای طرح امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک در کتابخانه های منطقه غرب کشور به دلیل همگن بودن این کتابخانه ها، در راستای تحقق اهداف اجرایی مشکلات و محدودیت هایی وجود دارد که باید مورد توجه مسئولان کتابخانه ها و دانشگاه ها در منطقه قرار گیرد و طراحی یک نظام امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک بین کتابخانه های منطقه مد نظر آنان باشد. زیرا امروزه با افزایش حجم روزافزون منابع چاپی و غیر چاپی و ناتوان بودن کتابخانه ها از لحاظ خریداری تمام منابع و کمبود فضای نگهداری منابع، امانت بین کتابخانه ای و خدمات تحویل مدرک برای دسترسی کاربران به منابع مورد نیاز خود از امری مطلوب به امری ناگزیر تبدیل شده است.

از آنجا که استان های مورد مطالعه فاصله مکانی کوتاهی دارند و در یک ناحیه جغرافیایی می باشند می توانند با حفظ ضوابط و فراهم آوری تمهیدات و وجود خط مشی مدون و ضمانت نامه، استفاده از منابع را فراهم آورند و از بلا استفاده ماندن و انبار شدن منابع در یک کتابخانه جلوگیری نمایند. همچنین با توجه به

سازماندهی و برنامه ریزی به جریان تشریح مساعی نظام اطلاعاتی منطقه بیندیشند.

۴. پیشنهاد می‌گردد که کتابخانه‌هایی که دارای منابع اطلاعاتی بیشتری از قبیل کتاب، مجلات، و پایگاه‌های اطلاعاتی می‌باشند با حفظ ضوابط و تدوین خط مشی‌های امانت بین کتابخانه‌ای در رأس همکاری‌های بین کتابخانه‌های دانشگاهی منطقه قرار گیرند.

منابع

بیگلدی، زاهد؛ باجی، فاطمه (۱۳۸۸). "تحلیل علل عدم راه اندازی نظام همکاری و امانت بین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی تخصصی استان خوزستان از دیدگاه مدیران آنها". فصلنامه کتاب، ۷۷ (بهار): ۲۰۱-۲۱۸.

پور امامعلی، آسیه (۱۳۸۵). "امکان سنجی خدمات تحویل مدرک در کتابخانه‌های تخصصی شهر تهران". فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، ۲۰ (۲ و ۱): ۶۰-۷۰.

تاجوره، علی (۱۳۸۲). "خدمات تحویل مدرک در ایران: بررسی تطبیقی خدمات تحویل مدرک در کتابخانه‌های منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران و دانشگاه تربیت مدرس" پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز.

حیدری، غلام (۱۳۸۳). ارزیابی ساختار محتوایی وب سایت‌های خدمات تحویل مدرک جهان و مطالعه خدمات تحویل مدرک در ایران به منظور ارائه طرح پیشنهادی وب سایت‌های خدمات تحویل مدرک در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز.

عصاره، فریده و غلام حیدری (۱۳۸۳). "خدمات تحویل مدرک: مفهومی ناآشنا در کتابداری ایران". فصلنامه کتاب، ۱۴ (۴): ۷۲-۸۰.

غفاری، نسرين (۱۳۷۶). بررسی وضعیت تهیه و تحویل مدرک در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های جامع شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران.

نشاط، نرگس (۱۳۷۵). "همکاری بین کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی در ایران". فصلنامه کتاب، ۷ (۳): ۶۲-۸۲.

آمادگی و توانایی برخی از کتابخانه‌ها که از منابع بیشتری برخوردار هستند وجود مرکز منطقه‌ای و هماهنگ کننده برای برقراری نظامی پایدار در منطقه نیاز می‌باشد، این مرکز می‌تواند کتابخانه‌هایی که می‌توانند منابع خود را به امانت دهند معرفی کند. رشد مراکز زمانی مورد انتظار خواهند بود که زیرساخت‌های انسانی و سازمانی، مدیریتی و اقتصادی تقویت شوند. با انتخاب نمایندگان و کارشناسان خدمات تحویل مدرک و تشکیل کمیته-هایی متشکل از کتابداران جهت پیشبرد مشارکت در کتابخانه‌ها توأم با تقویت زیرساخت‌های فن‌آورانه، بستری مناسب برای همکاری دسته جمعی در میان کتابخانه‌های دانشگاهی در منطقه ایجاد خواهد شد. این اهداف با حفظ قوانین و مقررات از سوی کتابخانه‌های دانشگاه‌ها، سهولت دسترسی به منابع را در صورت طراحی یک نظام نقل و انتقال سریع برای ارسال مدارک در منطقه ایجاد خواهد کرد. موانعی چون ضوابط و مقررات دست و پاگیر در کتابخانه‌ها و موانع مربوط به فراهم‌آوری تجهیزات در درون کتابخانه‌ها باعث شده است همکاری‌های میان کتابخانه‌ها صورت نگیرد.

پیشنهادهای

۱. پیشنهاد می‌گردد مدیران و مسئولان کتابخانه‌ها با شناسایی مزایای وجود نظام امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک چارچوب ذهنی و فکری هدایت شده‌ای را برای روند همکاری میان کتابخانه‌های منطقه ایجاد نمایند و توانایی‌های ساختاری و سازمانی کتابخانه‌های خود را برای جلوگیری از ادامه ساکن ماندن روند گردش اطلاعات در منطقه تقویت کنند تا از این طریق همکاری‌های جمعی حاصل گردد.

۲. برای رفع موانع تجهیزاتی پیشنهاد می‌گردد امکاناتی از قبیل کامپیوتر، اسکنر، زیراکس، فکس تهیه گردد. همچنین بانک‌های اطلاعاتی و کتابشناسی‌های منطقه‌ای به همراه یک سیستم هماهنگ کننده شبکه‌ای فراهم آید.

۳. برای رفع موانع انسانی پیشنهاد می‌گردد پرسنل مهارت‌های لازم در زمینه امانت بین کتابخانه‌ای و خدمات تحویل مدرک را از طریق آموزش کسب کنند و با فن‌آوری‌های جدید همگام شوند. و مدیران با

- experience ".The Journal of Academic Librarianship 34(4): 314-321.
- Morris, Anne, Blagg, Emma (1998). "Current document delivery practices in UK academic libraries" Library Management 19(4):271-280.
- Reid, David (2005). "Inter loan services in New Zealand: what do the research results reveal". Inter lending & Document Supply 33(4): 196-202.
- Wiley, Lynn, Chrzastowski, Tina.E. (2006). "The impact of electronic journals on interlibrary lending: a longitudinal study of statewide interlibrary loan article sharing in Illinois". Library Collection Acquisitions & Technical Services 29:364-3.
- Echevarria, Mercedes, Barredo, Pilar (2005). "Online journals: their impact on document delivery". Inter lending & Document Supply 33(3): 145-149.
- Jacobs, Neil, Chambers, Jenny, Morris, Anne. (1999) "Document delivery Websites" Interlending & Document Supply 27(2): 65-70.
- McGrath, Mike. (2008). "Inter lending and document supply: a review of the recent literature: 65". Interlending & Document Supply 36(4): 203-209. Available at: <http://www.emeraldinsight.com/2064-1615.html>
- Miller, Rush, Xu, Hong, Zou, Xiu. (2008). "Global document delivery, user studies and services evaluation: the Gateway

Archive of SID